

УДК 155.92

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2025.63.35-42>

Людмила СНИГУР, д-р психол. наук, проф.

ORCID ID 0000-0003-4759-5171

e-mail: snigur_l_a@ukr.net

Військова академія (м. Одеса), Одеса, Україна

Дмитро ЗДЕБСЬКИЙ, викладач

ORCID ID 0009-0004-5279-1024

e-mail: saper3012@gmail.com

Одеський державний університет внутрішніх справ, Одеса, Україна

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПОЛІГРАФОЛОГІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ УКРАЇНИ ВІДПОВІДНО ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ПРАКТИКИ

Вступ. Статтю присвячено розвитку професійної компетентності поліграфологів сектору безпеки й оборони України за міжнародними стандартами практики. Розглянуто процес підготовки поліграфологів, значення застосування як валідних методик поліграфологічних досліджень, так і контролю якості як ключових аспектів професіоналізації, а також інтеграцію міжнародного досвіду для підвищення точності й ефективності поліграфічних досліджень.

Методи. У дослідженні застосовано комплекс методів, зокрема: теоретичний аналіз нормативно-правових актів і наукових джерел; конкретно-історичний метод для вивчення динаміки підготовки поліграфологів; узагальнення зарубіжного досвіду (зокрема практик Американської поліграфологічної асоціації), а також емпіричний підхід для оцінювання професійної компетентності відповідно до міжнародних стандартів.

Результати. За результатами проведеного дослідження створено модель формування професійної компетентності поліграфолога на основі міжнародних стандартів, національного класифікатора професій, моделі Дрейфусів і теорії самоефективності Альберта Бандури. Виділено п'ять рівнів: новачок, початківець, компетентний, досвідчений та експерт, кожен з яких описано за критеріями освіти, досвіду, кількості польових досліджень, самоефективності та професійної автономії. Запропоновані таблиці дають змогу здійснювати якісне оцінювання професійного розвитку та планування підвищення кваліфікації.

Висновки. Професійна компетентність поліграфологів є визначальною для ефективності сектору безпеки України. Її формування ґрунтується на теоретичній і практичній підготовці, досвіді, дотриманні валідних методик і контролі якості. Запропонована модель компетентності за рівнями (від новачка до експерта) базується на адаптації моделі Дрейфусів і міжнародних стандартів. Вона дає змогу уніфікувати підходи до сертифікації, підвищення кваліфікації і професійного розвитку. Формування національної школи поліграфології забезпечить системність підготовки та якість поліграфологічних досліджень в умовах воєнної загрози.

Ключові слова: професійна компетентність, формування компетентності, підготовка поліграфологів, міжнародні стандарти практики, національна школа поліграфології.

Вступ

Актуальність проблеми національної безпеки й оборони України в умовах повномасштабної збройної агресії російських військ вимагає переосмислення підходів до перевірки достовірності інформації та підвищення ефективності використання поліграфа в кадровому відборі, розслідуваннях і протидії внутрішнім загрозам. Поліграфологи відіграють важливу роль у зменшенні ризиків, пов'язаних із витоком службової та таємної інформації, кадрової безпеки, а також іншими загрозами, особливо в умовах воєнного стану. Ураховуючи ці виклики, необхідно підвищити професійну компетентність поліграфологів сектору безпеки й оборони України, дотримуючись міжнародних стандартів практики. Це надасть можливість не лише поліпшити об'єктивність досліджень, а й створити єдиний професійний підхід до діяльності поліграфологів. Важливим аспектом є впровадження валідних методик поліграфологічних досліджень, що гарантують високу точність результатів і відповідають міжнародним стандартам. Також необхідно запровадити системи контролю якості, що дадуть змогу забезпечити стабільність і надійність досліджень у сфері поліграфології. Важливим складником розвитку сучасної української поліграфології є формування національної школи як соціальної інституції, яка забезпечить створення єдиної освітньої платформи для підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців, а також контроль якості їхньої діяльності з урахуванням вимог національного законодавства та міжнародного досвіду. Сучасний стан

підготовки поліграфологів потребує вдосконалення, зокрема адаптації міжнародних методик до національного законодавства, оскільки відсутній єдиний стандарт підготовки, що обмежує ефективність роботи. Розроблення комплексної моделі професійної підготовки поліграфологів є нагальним завданням для підвищення рівня кадрової безпеки та зміцнення обороноздатності України. Проблема формування професійної компетентності поліграфологів в Україні, зокрема в контексті міжнародних стандартів, є актуальною.

Метою нашої статті є визначення психологічних основ формування професійної компетентності поліграфологів як важливого складника підвищення авторитету національної поліграфологічної школи для сприяння сектору безпеки й оборони України.

Огляд літератури. Існує чітке розрізнення понять "компетенція" і "компетентний": компетенція – це коло повноважень і можливість використовувати їх на практиці; компетентний – той, хто здатний професійно діяти, що впливає на спрямованість його особистості. Завдяки спрямованості формується компетентність. Професійна компетентність – це здатність особистості високоефективно застосовувати сукупність набутих знань, умінь та навичок у практичній професійній діяльності (Цільмак, 2009). Професійна компетентність є невід'ємним складником частини культури професійної діяльності: володіння системою знань, умінь та навичок достатньою для успішного розв'язання тих завдань, які відповідають повсякденним і очікуваним на найближче майбутнє

© Снігур Людмила, Здебський Дмитро, 2025

функціональним обов'язкам фахівця (Балл, 1994). Аналізуючи поняття "професійна компетентність", Н. Мельник зауважила, що українські науковці, аналізуючи поняття "професійна компетентність", наголошують на особистісних якостях, тоді як європейські – на діяльностно-функціональному аспекті феномена, тобто на спроможності ефективного виконання / демонстрування професійної дії у заданих умовах (Мельник, 2017).

Ми розглядали модель набуття навичок братів Г'юберта та Стюарта Дрейфусів (Dreyfus, & Dreyfus, 1980), яка виокремлює п'ять рівнів розвитку компетентності, кожен із яких супроводжується змінами в когнітивних процесах та емоційному сприйнятті діяльності, а саме:

1) рівень "новачок" (Novice). На цьому рівні людина ще не має достатнього досвіду, щоб самостійно оцінювати правильність своїх дій, і сильно хвилюється щодо власної успішності. Вона прагне отримати миттєвий результат, тому не зацікавлена в самому процесі навчання. Новачок покладається на чіткі, формалізовані інструкції, що не залежать від контексту: "Якщо відбувається А, то слід зробити В". У ситуаціях, які виходять за межі цих правил, він відчуває невпевненість і розгубленість. Через це людині на цьому етапі необхідні детальні алгоритми або покрокові вказівки, які допомагають орієнтуватися в нових умовах;

2) рівень "початківець" (Advanced beginner). На цьому рівні, з набуттям досвіду, людина починає відходити від чітко визначених правил. Вона може спробувати самостійно розв'язувати певні завдання, але ще стикається з труднощами у подоланні проблем, що виникають. Початківці можуть застосовувати поради, ґрунтуючись на попередньому досвіді. Їхнє розуміння ситуацій ще не охоплює всього контексту, а загальні принципи діяльності тільки починають формуватися. Якщо спробувати надати більший контекст, то початківці можуть відкинути його, вважаючи неактуальним. На цьому рівні важливо, щоб поряд із початківцем був наставник;

3) рівень "компетентний" (Competent). Зі збільшенням досвіду людина починає розпізнавати більше важливих деталей у своїй діяльності. На цьому рівні людина будує правильні моделі для розв'язання проблем і ефективно їх застосовує. Вона здатна долати нові труднощі, з якими раніше не стикалася. Фахівці на цьому рівні проявляють ініціативу й можуть навчати новачків, хоча їм ще бракує досвіду для правильного визначення пріоритетів. Компетентні фахівці розв'язують проблеми, а не лише дотримуються алгоритмів. Зі збільшенням досвіду людина помічає більше важливих деталей, хоч це і супроводжується когнітивним навантаженням. Компетентні фахівці стикаються з безліччю факторів, що впливають на виконання завдання, але ще не мають чіткого розуміння, які з факторів ключові. Когнітивне навантаження може викликати розгубленість і виснаження. Компетентний фахівець шукає нові методи аналізу й аргументації для визначення оптимального підходу. Стратегії такого фахівця стають складнішими, а рівень відповідальності зростає, адже результати залежать не лише від інструкцій, а й від власних рішень. Емоційне занурення в роботу зростає, і компетентній людині важче дотримуватися формальних правил. Це може створювати виклики, проте перехід до глибшого аналізу і пошуку власних рішень спонукає розвиток. Якщо компетентний фахівець готовий брати відповідальність за свої рішення, то він продовжить розвиватися; якщо ж він намагається уникати викликів і триматися за знайомі правила, то розвиток може загальмуватися;

4) рівень "досвідчений" (Proficient). З накопиченням досвіду фахівець уже має повне уявлення про проблему, адже він хоче розуміти цілісність концепту. Це етап значного прогресу в межах моделі Дрейфусів, коли людина постійно оцінює свою роботу та коригує підходи, прагне стати ще ефективнішою. Досвідчений фахівець може навчатися і використовувати досвід інших. Досвідчені фахівці завжди враховують контекст завдання, застосовують алгоритми не в кожному випадку, а тоді, коли це потрібно. На цьому рівні фахівець не просто знає правила й аналізує варіанти, а починає відчувати ситуацію, може довіряти своєму досвіду. Замість того, щоб розбивати проблему на складники, він миттєво оцінює головні аспекти та інтуїтивно вибирає найкращий підхід без потреби в постійному аналізі. Цей рівень є перехідним до більш природної і гнучкої роботи;

5) рівень "експерт" (Expert). На найвищому рівні – експерта – знання та навички фахівця інтегруються в єдину систему, а рішення з'являються миттєво. Експерт не потребує логічних пояснень своїх дій, він просто інтуїтивно діє. Його сприйняття реальності є набагато тоншим, ніж у досвідчених, адже він здатен помічати деталі, які залишаються непоміченими для інших. Це рівень, коли складні завдання здаються простими. Експерти є основними носіями знань та інформації. Вони шукають нові, удосконалені методи роботи, застосовують досвід у правильному контексті; пишуть книги, статті, проводять семінари та є суб'єктами передання досвіду. Експерти керуються інтуїцією і працюють за допомогою інтуїтивного процесу порівняння з образами, що сформувалися на основі попереднього досвіду. Цей процес здійснюється неусвідомлено (Dreyfus, & Dreyfus, 1980, p. 7–14).

Відповідно до моделі набуття навичок Дрейфусів, новачки та компетентні фахівці діють, керуючись "раціональністю на розрахунках", тоді як експерти – "внутрішньою раціональністю", яка базується на інтуїтивному розумінні ситуації. Проте сучасний світ із його бюрократією віддає перевагу тим, хто може пояснити свої дії через логічні схеми, а тому є ризик зникнення самого феномена експертності, адже справжньому фахівцю складно формалізувати свою компетентність у вигляді універсальних правил. Жива, глибока інтуїція залишається незамінною у складних ситуаціях, що вимагають творчого підходу, хоча автоматизація та алгоритмічні рішення здаються ефективними (Dreyfus, & Dreyfus, 1980; Dreyfus, & Dreyfus, 1988).

Л. Карамушка, досліджуючи концепцію самоефективності А. Бандури, дійшла висновку, що один із ключових аспектів компетентності – це віра у власні здібності, або самоефективність (Карамушка та ін., 2021). Відповідно до цієї концепції, самоефективність – це впевненість людини у власній конкретно визначеній компетентності, у своїх здібностях організовувати й виконувати дії, необхідні для певних досягнень у тій чи іншій діяльності. Рівень самоефективності впливає на вибір діяльності, докладені зусилля та наполегливість людини. Особи з низькою самоефективністю щодо виконання конкретного завдання можуть уникати його, тоді як ті, хто вірить у свої можливості, з більшою імовірністю братимуть у ньому участь. Фахівці з високим рівнем самоефективності витрачають більше зусиль і демонструють більшу наполегливість перед труднощами, ніж ті, хто сумнівається у своїх здібностях. Особливо важливим є те, що саме ця здатність – докладати більше зусиль і не здаватися перед труднощами – часто визначає власний успіх. Натомість низька самоефективність створює обмеження, які людина накладає сама на себе. Отже, для досягнення

успіху необхідне не лише усвідомлення власної компетентності в конкретних завданнях, а й психологічна стійкість, яка допомагає долати життєві перешкоди. А. Бандура запропонував чотири джерела самоефективності, а саме: опанування досвіду; моделювання поведінки (вторинний досвід); вербальне переконання та фізіологічні стани (Bandura, 1977; Bandura, & National Inst of Mental Health, 1986). Він не виділяє окремі типи самоефективності, проте його роботу можна узагальнити до такого:

- низька самоефективність. Людина сумнівається у своїх здібностях, уникає складних завдань, швидко "ламається" при невдачах, пояснюючи їх зовнішніми факторами. Перед виконанням завдань відчуває стрес і тривогу;
- середня самоефективність. Людина має достатню віру в себе, але її впевненість коливається залежно від ситуації. Спостерігається мотивація до навчання та розвитку. Занадто складних викликів уникає;
- висока самоефективність. Людина впевнена у своїх силах і готова братися за складні завдання. Спостерігається віра у причинно-наслідкові зв'язки між зусиллями й успіхом. Невдачі сприймаються як досвід і можливість навчитися новому.

На думку А. Бандури, минулі успіхи людини підвищують її переконання в ефективності, тоді як повторювані невдачі, зазвичай, знижують їх, а висока самоефективність в одній сфері не обов'язково означає високу ефективність в іншій (Bandura, 1977; Bandura, & National Inst of Mental Health, 1986).

Як зазначають О. Мотлях та В. Шаповалов, існує потреба в удосконаленні поліграфологічної практики, механізм якої розробляється, оцінюється та пропонується Американською асоціацією поліграфологів (АПА), яка запровадила обов'язкову вимогу щодо використання відповідних методик, результати яких підтверджені опублікованими науковими дослідженнями вчених і поліграфологів у фахових виданнях і відображені в опублікованому звіті з метааналізу цієї організації. Упровадження актуальних і необхідних інновацій, запропонованих зарубіжними поліграфологами, забезпечить якість роботи поліграфологів і підвищить престиж цієї професії в суспільстві (Motlyakh, & Shapovalov, 2022). О. Мотлях звертає увагу на необхідність інтеграції міжнародних практик у національні стандарти для підвищення ефективності роботи поліграфологів у сфері безпеки (Мотлях, 2022). У роботі (Здебський, & Ісмаїлов, 2024) було досліджено імплементацію досвіду США в правозастосуванні поліграфа в Україні, що дало можливість зрозуміти, як американські підходи можуть бути адаптовані до українських умов, зокрема в правовому й культурному контексті. Досліджуючи ефективність застосування американських поліграфологічних методик з урахуванням ментальних і культурних особливостей українців в умовах війни, Д. Здебський дійшов висновку про дотичність американських підходів до менталітету українців (Здебський, 2023). Досвід Японії у застосуванні поліграфа, зокрема формування компетентностей поліграфологів цієї країни, досліджувався Д. Зубовським (Зубовський, 2017). Теоретичне підґрунтя дослідження формування професійної компетентності поліграфологів в Україні з урахуванням міжнародних стандартів включає аналіз головних теоретичних і практичних аспектів компетенції, а також дослідження міжнародного досвіду, який є важливим для розвитку поліграфології в умовах національної безпеки й оборони України.

Методи

Для досягнення поставленої мети було використано комплекс різноманітних наукових методів, як-от: теоретичний – для аналізу національних і міжнародних

нормативно-правових актів, науково-методичної літератури з підготовки поліграфологів; конкретно-історичний – для відстеження динаміки розвитку програм із підготовки й сертифікації поліграфологів; узагальнення передового досвіду Американської поліграфологічної асоціації, яка є провідною у світовій поліграфології, для формування практичних рекомендацій із вдосконалення підготовки поліграфологів в Україні; компетентний – заснований на емпіричних даних, що не лише забезпечує глибоке дослідження теоретичних аспектів формування компетентності поліграфологів, а й дає змогу врахувати практичні вимоги та міжнародні стандарти, які є ключовими для розвитку цієї професії в Україні.

Результати

Досліджуючи професійну компетенцію поліграфолога, слід звернути увагу на комплекс взаємопов'язаних компетенцій, які в сукупності формують загальну підготовку фахівця. Поняття компетенцій поліграфолога охоплює не лише сукупність теоретичних знань, а й комплекс когнітивних і практичних навичок, особистісних характеристик, емоційних компонентів і мотиваційних чинників, які є визначальними у професійній діяльності. Вони слугують основою для ефективного виконання професійних завдань і визначають рівень підготовленості поліграфолога. Структурний аналіз компетенцій передбачає їхню деталізацію відповідно до особливостей професійної діяльності поліграфолога, що дає змогу виокремити ключові складники. До них належать спеціалізовані знання з поліграфології, сформовані вміння, навички та професійно значущі якості, які безпосередньо впливають на результативність професійної діяльності. Процес формування професійної компетентності поліграфолога передбачає конкретизацію її характеристик, що включає визначення необхідного обсягу знань, розвиток практичних навичок і формування відповідних особистісних рис. Для забезпечення ефективності цього процесу необхідний структурований підхід, який ураховує специфіку професійного середовища поліграфологів та особливості їхньої освітньої підготовки.

У своїх дослідженнях щодо використання поліграфа в Японії Д. Зубовський підкреслює, що валідність і ефективність поліграфологічного дослідження значною мірою залежать від рівня професійної підготовки та кваліфікації поліграфолога. У Японії навчання в цій галузі здійснює лише одна державна установа – Національний дослідницький інститут поліцейських наук, який функціонує з 1953 року (Зубовський, 2017). До кандидатів на навчання висуваються суворі вимоги, серед яких – наявність вищої освіти, пов'язаної із психологією. Навчання розпочинається з інтенсивного базового курсу, що триває три місяці, яке включає вивчення методології проведення поліграфологічних досліджень, технік опитування, тестування, а також лекції із психофізіології, психології, кримінального права й методів проведення слідчих дій. Д. Зубовський зазначає, що вимоги до знань у галузі психології та фізіології для поліграфологів у Японії офіційно закріплені в загальнодержавних стандартах. Підготовка майбутніх спеціалістів проходить із дотриманням високих наукових критеріїв, які є обов'язковими як для навчання, так і для проведення дослідницької роботи. Окрім базової підготовки, у Японії запроваджено обов'язкові курси підвищення кваліфікації для практикуючих поліграфологів. Зокрема, після чотирьох років професійної діяльності спеціаліст повинен пройти "прогресивний" 20-денний курс підвищення кваліфікації, а також 10-денну спеціалізовану програму. Крім цього, японські поліграфологи зобов'язані брати участь у

наукових дослідженнях, що стосуються психофізіології поліграфологічних досліджень. Такі дослідження мають проводитись у лабораторіях університетів Японії не менше шести місяців, а брати участь у міжнародних наукових проєктах фахівці повинні щонайменше три місяці (Зубовський, 2017).

Результати наукового обґрунтування поліграфологічних методик опубліковані АПА у 2011 році в журналі "Polygraph" (Gougler et al., 2011). Цей метааналіз оцінює ефективність застосування поліграфологічних методик за такими критеріями: успішне проходження апробації; належне рецензування (не менше трьох експертів); визнання методик у науковій і професійній спільноті; визначення рівня точності та можливих похибок; чітке формулювання стандартів використання поліграфа й контролю якості (Здебський, & Ісмайлов, 2024). Доведена ефективність методик поліграфологічних досліджень, підтверджена метааналізом, визнається не лише у США, а й у Великій Британії, країнах Європи, Латинської Америки, Африки та інших державах, які дотримуються міжнародних стандартів практики проведення поліграфологічних досліджень. Згідно з нашим попереднім дослідженням, застосування валідних поліграфологічних методик до військовослужбовців України в умовах воєнного стану цілком відповідає рівню достовірності досліджень, установленому міжнародними стандартами практики (Здебський, 2023). Застосування інших аматорських методик, які не увійшли до метааналізу або не мають наукової обґрунтованості, у практичній діяльності поліграфологів сектору безпеки й оборони України можуть указувати на несформованість професійної компетентності фахівця.

Згідно зі звітом Управління оцінки технологій Конгресу США (U.S. Congress, 1983, р. 96), на точність поліграфологічного дослідження безпосередньо впливають підготовка й досвід поліграфолога. Сучасна підготовка поліграфологів для федеральних відомств США здійснюється на базі Національного центру оцінки достовірності (The National Center for Credibility Assessment, NCCA), який функціонує як незалежна урядова організація. Національний центр походить від раніше створеного Інституту поліграфа Міністерства оборони США й виконує широкий спектр завдань. Кожен федеральний поліграфолог повинен пройти щонайменше шестимісячне стажування під керівництвом сертифікованого поліграфолога (National Research Council, 2003, р. 260). Окрім підготовки та підвищення кваліфікації поліграфологів, що працюють у федеральних структурах, NCCA здійснює консультативну підтримку керівництва Міністерства оборони США з питань національної безпеки та розвідувальної діяльності. Зокрема, Центр відповідає за розроблення, упровадження та аудит федеральних технічних програм, стандартів і політик у сфері поліграфологічних досліджень, забезпечуючи їх відповідність до актуальних вимог державної безпеки.

О. Мотлях зазначає, що пройти підготовку з поліграфології для осіб, які не є федеральними службовцями в США, можна на базі провідних шкіл, таких як школа Джона Ріда в Чикаго, освітня програма якої налічує 882 академічні години й розрахована на 6 місяців інтенсивного навчання слухачів (Мотлях, 2022). Слід зазначити, що на сьогоднішній день усі приватні школи поліграфологів у США мають пройти акредитацію в АПА.

Основними міжнародними стандартами базової підготовки поліграфологів є стандарти "American Society for Testing and Materials" (далі ASTM), зокрема ASTM E2000-5 (ASTM International, 2014), "Стандарт мінімальної

базової освіти та професійної підготовки для осіб, які беруть участь у психофізіологічній детекції обману" та Стандарт АПА "EAC Standards 2-06" (Education Accreditation Committee, 2022). Обидва стандарти схожі. EAC Standards 2-06 є більш прогресивним і передбачає тривалість базового курсу від 10 до 17 тижнів, загальною кількістю 400 годин. Своєю чергою, ASTM E2000-5 складається з 8 тижнів навчання та 2 тижнів заліків, а загальна кількість годин – 320, де одна академічна година навчання в зазначених стандартах має дорівнювати 50 хвилинам (ASTM International, 2019^b), що слід урахувати при плануванні годин підготовки поліграфологів в Україні. Структура навчальної програми передбачає засвоєння таких компетентностей: правова підготовка; етика поліграфолога; історія поліграфології; наукові основи досліджень; механіка роботи з приладом; методологія поліграфології; поліграфологічне інтерв'ю; основи психології та фізіології; побудова тестових запитань; аналіз тестових даних; способи протидії поліграфу; підготовка звітної документації, а також дисципліни за вибором організатора підготовки. За ASTM E2000-5 та EAC Standards 2-06 вимогою до викладачів юридичних дисциплін є наявність не лише диплома юриста, а й офіційне право на ведення юридичної практики, підтверджене ліцензією. Для викладання психології за кожним стандартом регламентується вимога щодо наявності освіти не нижче магістра психології. Викладання фізіології передбачає основну вимогу – наявність освіти не нижче магістра фізіології або спорідненої з нею дисципліни. Основи поліграфологічних досліджень мають викладатись інструктором, який має вищу освіту не нижче бакалавра будь-якої спеціальності; він має бути членом АПА, провести 200 та більше польових поліграфологічних досліджень, а також мати 3 роки польової практики за ASTM E2000-5 і 5 років за EAC Standards 2-06. Ці стандарти передбачають і наявність асистента інструктора, вимогою для якого є наявність досвіду від 200 польових поліграфологічних досліджень і стажу роботи поліграфологом від 2 років. Відповідно до стандартів (ASTM E2000-5 та EAC Standards 2-06), одна комп'ютерна поліграфологічна система розраховується на трьох осіб, які проходять навчання. Передбачається, що навчальний заклад має бути забезпечений літературою з поліграфології, а також журналами АПА "Polygraph" за останні 5 років, що надає можливість отримувати сучасні знання. Результатом базової підготовки поліграфологів має бути сформована компетентність за моделлю Дрейфусів – новачок, що набув досвіду. Подальшу професіоналізацію поліграфолога визначає Стандарт ASTM E2064 (ASTM International, 2019^a), який регламентує підвищення кваліфікації раз на два роки обсягом 40 годин (по 50 хвилин), 20 з яких – актуалізація базових знань. Крім того, підвищення кваліфікації поліграфологів, які проводять тестування в галузі поліграфологічних досліджень сексуальних злочинів, передбачає Стандарт ASTM E2163 (ASTM International, 2019^d), що визначає підвищення кваліфікації із цього напрямку раз на три роки обсягом 20 годин із попередньою підготовкою обсягом 40 годин. Отже, відповідно до вимог цих стандартів, наявність визначеної освіти у викладачів з основних теоретичних дисциплін є обов'язковою, а в інструкторів обов'язковим є досвід проведення поліграфологічних досліджень і час перебування у професії. Проаналізувавши наявні програми підготовки поліграфологів, зазначимо, що підтримка рівня компетентності зумовлена вимогою систематичного підвищення кваліфікації раз на два роки – загальна, раз на три роки – спеціальна, а в Японії – раз на чотири роки – тривала.

Контроль якості відіграє значну роль у формуванні професійної компетентності поліграфолога. Відповідно до Стандарту ASTM E2031 "Стандартна практика оцінювання якості проведення виконаних обстежень на поліграфі в галузі психофізіологічної детекції обману", якісне оцінювання досліджень має здійснюватися досвідченими фахівцями, що забезпечує стандартизацію методик, їх відповідність до міжнародних вимог, а також дотримання етичних норм фахівцем (ASTM International, 2019^b). Запровадження контролю якості не лише підвищує достовірність поліграфологічних висновків, а й сприяє розвитку професійних навичок спеціалістів. Проте ефективність цього механізму залежить від його належного впровадження. Проблеми, такі як невідповідність регламентуючих документів до сучасних стандартів, недостатня підготовка рецензентів чи конфлікт інтересів, можуть знижувати об'єктивність оцінювання. Усунення цих недоліків є критично важливим для підвищення професійного рівня поліграфологів і зміцнення довіри до їхніх висновків, особливо в секторі безпеки й оборони України.

Кодекс штату Міссісіпі США (далі Кодекс) регулює правові аспекти діяльності поліграфологів у штаті й містить положення, які визначають ліцензування поліграфологів, вимоги до їхньої професійної підготовки, а також інші важливі аспекти діяльності, такі як правила стажування, організація та функціонування Ради поліграфологів. Відповідно до цього кодексу поліграфолог, який не завершив навчання в затвердженій Радой школі поліграфологів, перші 12 місяців є початковим стажером і проводить дослідження під наглядом інструктора. Поліграфолог, який завершив навчання у затвердженій школі, за Кодексом є просунутим стажером, а його стажування відбувається 6 місяців без прямого нагляду інструктора. Кодекс висуває вимогу до інструктора, що передбачає наявність ліцензії, 3 роки стажу в професії та не менше 500 проведених досліджень (Mississippi Code Annotated, 1972, § 73-29-9).

Нині в Україні лише в межах судово-психологічної експертизи є вимога наявності профільної освіти для присвоєння кваліфікації судового експерта, що регламентовано положенням про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України й атестацію судових експертів. Фахівець, який має намір уперше отримати кваліфікацію судового експерта, спочатку проходить підготовку за програмою з теоретичних, організаційних і процесуальних питань судової експертизи, а потім – за програмами підготовки з відповідних експертних спеціальностей (Міністерство юстиції України, 2015). З вищевказаного можна зробити висновок, що для поліграфолога, який залучається до судово-психологічних експертиз як експерт, вимогою є наявність вищої освіти за ступенем магістра психології, що схоже на вимоги Японії.

25 жовтня 2021 року шляхом внесення зміни № 10 до Національного класифікатора професій ДК 003:2010 в Україні офіційно введено професію "Поліграфолог". Одноразово ГО "Колегія поліграфологів України" була затверджена кваліфікаційна характеристика цієї професії, яка набула чинності з моменту затвердження відповідної зміни до ДК 003:2010.

Відповідно до кваліфікаційної характеристики запропоновано такі категорії поліграфологів:

1) поліграфолог. Вища освіта першого або другого рівня (бакалавр або магістр) за будь-якою спеціальністю та галуззю знань, досвід роботи не менше трьох років, проходження навчання за програмами, що включають

використання поліграфа, підтверджене відповідним документом (свідоцтво, сертифікат), відсутність судимості. За моделлю Дрейфусів, ця категорія підпадає під рівень "новачок" або "початківець". Ураховуючи Методичні рекомендації з проведення опитувань із застосуванням поліграфа в Державній прикордонній службі України, до моменту проведення спеціалістом ста опитувань із застосуванням поліграфа матеріали дослідження перевіряються закріпленим за спеціалістом наставником (практикуючим спеціалістом поліграфа, який має відповідний досвід у сфері поліграфологічних досліджень) (Адміністрація Державної прикордонної служби України, 2022), а отже, розмежування "новачка" та "початківця", на нашу думку, має здійснюватися за наявністю досвіду проведення перших ста поліграфологічних досліджень. Рівень самоефективності поліграфолога цієї категорії через несформованість фахівця є низьким. Поліграфолог-початківець сумнівається у власних здібностях, уникає складних завдань, швидко "ламається" при невдачах, пояснюючи їх зовнішніми факторами, а не власними упущеннями. Перед проведенням поліграфологічних досліджень відчуває стрес і тривогу;

2) поліграфолог II категорії. Вища освіта першого або другого рівня (бакалавр або магістр) за будь-якою спеціальністю та галуззю знань, досвід роботи на посаді поліграфолога не менше одного року, підвищення кваліфікації, підтверджене документом (свідоцтво, сертифікат), відсутність судимості (Міністерство економіки України, 2021). Ця категорія найбільше відповідає рівню "компетентний" моделі Дрейфусів. Рівень самоефективності фахівця є середнім. Поліграфолог уже має достатню віру в себе, але його впевненість коливається залежно від ситуації. Спостерігається мотивація до навчання та розвитку. Намагається уникати занадто складних поліграфологічних досліджень;

3) поліграфолог I категорії. Вища освіта першого або другого рівня (бакалавр або магістр) за будь-якою спеціальністю та галуззю знань; досвід роботи на посаді поліграфолога II категорії не менше двох років, підвищення кваліфікації, підтверджене документом (свідоцтво, сертифікат), відсутність судимості (Міністерство економіки України, 2021). За моделлю Дрейфусів ми віднесли цю категорію до рівня "досвідчений". На цьому етапі рівень самоефективності є високим. Поліграфолог упевнений у своїх силах і готовий братися за складні поліграфологічні дослідження. Професійні невдачі сприймає як досвід і можливість навчитися новому. Інколи фахівець може переоцінювати свої можливості, братися за тестування без попередньої підготовки, ризикує ігнорувати або недооцінювати труднощі. Інколи спостерігається надмірна самовпевненість, яка може стати каталізатором помилок;

4) провідний поліграфолог. Вища освіта першого або другого рівня (бакалавр або магістр) за будь-якою спеціальністю та галуззю знань, досвід роботи на посаді поліграфолога I категорії не менше двох років, підвищення кваліфікації, що підтверджується відповідним документом (свідоцтво, сертифікат), відсутність судимості (Міністерство економіки України, 2021). Рівень самоефективності як фахівця провідного поліграфолога є високим, він повністю впевнений у своїх силах, виконання складних завдань не викликає в нього жодних проблем. Спостерігається віра фахівця у причинно-наслідковий зв'язок між докладеними зусиллями й отриманим успіхом. На нашу думку, за моделлю Дрейфусів ця категорія частково відповідає рівню "експерт", оскільки не передбачає профільної освіти з психології, що є вимогою як в Японії, так і для судово-психологічної експертизи в Україні.

Узагальнюючи модель набуття навичок Дрейфусів, концепцію самоефективності А. Бандури, досвід підготовки поліграфологів у Японії, міжнародні стандарти з питань поліграфології ASTM і Стандарт підготовки АПА (EAC Standards 2-06), кваліфікаційну характеристику професії "Поліграфолог" відповідно до ДК 003:2010 та інші нормативно-правові акти, ми виробили етапи формування професійної компетентності поліграфологів у вигляді таблиці оцінок рівнів компетентності

поліграфологів (табл. 1) і таблиці характеристики рівнів компетентності (табл. 2). Для формування рівнів компетентності поліграфологів мають бути дотримані такі чинники: наявність відповідної освіти; проведення поліграфологічних досліджень лише за науково обґрунтованими методиками; періодичний контроль якості роботи; відповідний досвід, який вимірюється сумарно кількістю поліграфологічних досліджень; час перебування у професії та підвищення кваліфікації.

Таблиця 1

Оцінка рівня компетентності поліграфологів

Рівень	Досвід у професії	Кількість польових досліджень	Освіта	Рівень самоефективності
НОВАЧОК	без досвіду	0	бакалавр за будь-якою спеціальністю та галуззю знань, базовий курс із поліграфології	низький
ПОЧАТКІВЕЦЬ	до 1 року	до 100	бакалавр за будь-якою спеціальністю та галуззю знань, базовий курс із поліграфології	низький
КОМПЕТЕНТНИЙ	від 1 до 3 років	від 100 до 200	бакалавр за будь-якою спеціальністю та галуззю знань, базовий курс із поліграфології, підвищення кваліфікації не менше 40 годин	середній
ДОСВІДЧЕНИЙ	від 3 до 5 років	від 200 до 500	бакалавр за будь-якою спеціальністю та галуззю знань, базовий курс із поліграфології, підвищення кваліфікації не менше 80 годин	високий
ЕКСПЕРТ	більше 5 років	більше 500	магістр психології, базовий курс із поліграфології, підвищення кваліфікації не менше 260 годин	високий

Таблиця 2

Характеристика рівнів компетентності поліграфологів

Рівень	Знання з поліграфології	Характеристика рівня	Стандарт роботи	Автономність	Подолання складнощів	Спостереження контексту
НОВАЧОК	Мінімальні базові теоретичні знання без зв'язку з практикою	Обмежене сприйняття ситуації	Навряд чи буде дотриманим без постійного нагляду	Потребує тісного нагляду чи інструкцій	Мала чи відсутня концепція роботи зі складністю	Без прив'язки до контексту
ПОЧАТКІВЕЦЬ	Практичні знання основних аспектів поліграфологічних досліджень	Сприйняття ситуації обмежене	Прості дослідження, імовірно, будуть виконані на прийнятному рівні	Може досягти деяких кроків за допомогою власного судження, але потребує нагляду	Цінує складні ситуації, але може вирішити лише частину	Відсутнє
КОМПЕТЕНТНИЙ	Хороші практичні й теоретичні знання. Може бути помічником інструктора	Розпізнає дії, що ведуть до довгострокових цілей	Задовольняє стандарт якості, хоча може бракувати вдосконалення	Може виконати більшість завдань за допомогою власного судження	Подолання складних ситуацій через свідомий аналіз і планування	Стандартизовані й рутинні процедури
ДОСВІДЧЕНИЙ	Глибоке розуміння теоретичних знань і практики. Може бути інструктором за стандартами ASTM та АПА	Розпізнає, що важливо в ситуації	Регулярно досягає прийнятного стандарту якості	Може брати повну відповідальність за свою роботу (і роботу інших, де це необхідно)	Справляється з комплексними ситуаціями цілісно, рішення приймає впевнено	Прийняття рішень без надмірних зусиль
ЕКСПЕРТ	Авторитетні знання в поліграфології та глибоке розуміння прикладних дисциплін, а також уміння їх застосовувати на практиці. Може бути інструктором за стандартами ASTM та АПА. Долучається до написання професійної літератури, наукових статей і проведення семінарів	Інтуїтивно, базується на глибокому розумінні ситуацій	Легко досягає досконалості	Може взяти відповідальність за перевищення чинних стандартів і створення власних інтерпретацій	Цілісне сприйняття складних ситуацій, рухається між інтуїтивними й аналітичними підходами з легкістю	Бачення того, що можливе

Примітка. Слід зазначити, що лише поліграфологи рівня "експерт" приймають рішення цілісно, а досягнення цього рівня не означає, що розвиток зупиняється, оскільки рівень експерта передбачає необхідність опановувати нове у сфері експертних знань.

Рівень знань та розуміння досвідченого й експерта відрізняються тим, що досвідчений має значний практичний досвід у поліграфології, добре виконує стандартні завдання, знає типові ситуації і помилки, а експерт володіє глибоким, системним знанням у поліграфології, розуміє складні механізми та принципи психології, фізіології, правових аспектів тощо, а також може пояснити, чому і як щось працює. Досвідчений ефективно діє у знайомих ситуаціях, зазвичай користується вже перевіреними рішеннями. У свою чергу, експерт здатен виконувати нестандартні, нові або складні поліграфологічні дослідження. Визнання досвідченого та експерта відрізняється тим, що досвідченого можуть поважати колеги за його навички, але не обов'язково він публічно визнаний; експерт часто визнаний у поліграфології як авторитет, до нього звертаються за порадами або консультаціями. У навичках передання знань досвідчений може поділитися практичними порадами, а експерт здатен навчати, формулювати підходи, аргументувати вибір і розуміння методики, пояснювати як новачкам, так і іншим фахівцям. "Експерт" зазвичай є вищим ступенем розвитку в поліграфології, що включає не лише досвід, а й здатність формувати нові знання.

Дискусія і висновки

Формування професійної компетентності поліграфологів є критично важливим для забезпечення ефективності сектору безпеки й оборони України, особливо в умовах сучасної військової агресії. Компетентність поліграфологів визначається за кількома ключовими аспектами: професійною підготовкою, досвідом, застосуванням валідних методик, а також системним контролем якості роботи.

Запропоноване поетапне формування компетентності включає теоретичну і практичну професійну підготовку, контроль якості поліграфологічних досліджень, сприяє ефективному базовому засвоєнню методів поліграфологічних досліджень і якісному підвищенню кваліфікації фахівців.

Єдиний стандарт підготовки поліграфологів та їхня сертифікація, орієнтовані на міжнародні вимоги, дають змогу забезпечити високу якість досліджень.

Розвиток системи контролю якості мінімізує вплив людського фактора й підвищує точність результатів поліграфологічних досліджень, що є особливо важливим для забезпечення національної безпеки й обороноздатності України. Створення національної школи поліграфології, орієнтованої на міжнародні стандарти практики, є основою для підвищення професіоналізму фахівців і забезпечення високої якості поліграфологічних досліджень.

Підвищення кваліфікації поліграфологів через адаптовані навчальні програми та інтеграцію міжнародних стандартів дає змогу досягнути високої ефективності діяльності. Комплексний підхід до навчання, сертифікації і контролю уможливорює поступове становлення національної поліграфічної школи.

Представлена у цій статті оцінка й характеристика рівнів компетентності поліграфологів на основі моделі Дрейфусів призначена поглибити наукові уявлення про різницю компетентностей суб'єктів діяльності національної школи поліграфології для подальшого пошуку ефективного розвитку цієї галузі знань і їх практичного втілення для національної безпеки й оборони.

Внесок авторів: Людмила Снігур – концептуалізація, методологія, теоретичні засади дослідження; Дмитро Здебський – аналіз джерел, підготування огляду літератури, збирання емпіричних даних, емпіричне дослідження.

Джерела фінансування. Це дослідження не отримало жодного гранту від фінансової установи в державному, комерційному або некомерційному секторах.

Список використаних джерел

- Адміністрація Державної прикордонної служби України. (2022, грудень 10). *Про затвердження методичних рекомендацій з проведення опитувань із застосуванням поліграфа в Державній прикордонній службі України*. Наказ № 100/0/8-22-Од.
- Балл, Г. О. (1994). Про психологічні засади формування готовності до професійної праці. І. А. Зязюн (Ред.). *Психолого-педагогічні проблеми професійної освіти*, 48–56.
- Здебський, Д. (2023). Застосування поліграфа в умовах воєнного стану в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*, 3(55), 28–33. <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2023.55.28-33>
- Здебський, Д. В., & Ісмаїлов, К. Ю. (2024). До питання імплементації в правову систему України досвіду правозастосування поліграфа в США. *Правовий часопис Донбасу*, 1, 32–38. <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2024-86-32-38>
- Зубовський, Д. С. (2017). Досвід Японії з проведення психофізіологічних досліджень із використанням поліграфа. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*, 2(103), 355–366.
- Карамушка, Л. М. та ін. (2021). *Психолого-організаційні детермінанти забезпечення психологічного здоров'я персоналу освітніх організацій в умовах соціальної напруженості*. Вікторія Кундельська.
- Мельник, Н. І. (2017). Феномен "професійної компетентності" в українській та європейській педагогічній теорії: порівняльний аспект. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*, 28, 54–60.
- Міністерство економіки України. (2021, жовтень 25). *Про затвердження зміни № 10 до національного класифікатора ДК 003:2010*. Наказ № 810. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0810930-21#Text>
- Міністерство юстиції України. (2015, березня 3). *Про затвердження положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів*. Наказ № 301/5. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#Text>
- Мотлях, О. (2022). *Поліграфологія*. Освіта України.
- Цільмак, О. М. (2009). Складові структури компетентностей. *Наука і освіта: науково-практичний журнал Південного наукового Центру АПН України*, 1–2, 128–134.
- ASTM International. (2019a). *Standard guide for conducting quality control reviews of psychophysiological detection of deception examinations (ASTM E2031-19)*. ASTM International.
- ASTM International. (2019b). *Standard practice for a quality control system for an organization that conducts psychophysiological detection of deception (ASTM E2064-19)*. ASTM International.
- ASTM International. (2019d). *Standard practice for post-conviction sex offender testing (ASTM E2163-19)*. ASTM International.
- ASTM International. (2014). *Standard practice for minimum basic education and training of individuals involved in psychophysiological detection of deception (ASTM E2000-5)*. ASTM International.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84(2), 191–215.
- Bandura, A., & National Inst of Mental Health. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Prentice-Hall, Inc.
- Dreyfus, S. E., & Dreyfus, H. L. (1980). *A Five-Stage Model of the Mental Activities Involved in Directed Skill Acquisition*. California University, Berkeley, Operations Research Center.
- Dreyfus, H., & Dreyfus, S. (1988). *Mind Over Machine* (2nd ed.), 36–51. Free Press.
- Education Accreditation Committee. (2022, April 02). *Education accreditation standards (Version 2.06)*.
- Gougler, M., Nelson, R., Handler, M., Krapohl, D., Shaw, P., & Bierman, L. (2011). Meta-Analytic Survey of Criterion Accuracy of Validated Polygraph Techniques. *Polygraph*, 40(4), 194–305.
- Mississippi Code Annotated. (1972). *Polygraph Examiner Internship Rules and Regulations*, §73-29-9. Mississippi Board of Polygraph Examiners.
- Motlyakh, O. I., & Shapovalov, V. O. (2022). The essence of polygraph test formats and requirements for their application. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 12(1), 77–86.
- National Research Council. (2003). *The Polygraph and Lie Detection*. The National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/10420>
- U.S. Congress, Office of Technology Assessment. (1983). *Scientific validity of polygraph testing: A research review and evaluation – A technical memorandum (OTA-TM-H-15)*. U.S. Government Printing Office.

References

- Administration of the State Border Guard Service of Ukraine. (2022, December 10). *On approval of methodological recommendations for conducting interviews using the polygraph in the State Border Guard Service of Ukraine*. Order No 100/0/8-22-OD [in Ukrainian].
- ASTM International. (2019a). *Standard guide for conducting quality control reviews of psychophysiological detection of deception examinations (ASTM E2031-19)*. ASTM International.

ASTM International. (2019b). *Standard practice for a quality control system for an organization that conducts psychophysiological detection of deception (ASTM E2064-19)*. ASTM International.

ASTM International. (2019d). *Standard practice for post-conviction sex offender testing (ASTM E2163-19)*. ASTM International.

ASTM International. (2014). *Standard practice for minimum basic education and training of individuals involved in psychophysiological detection of deception (ASTM E2000-5)*. ASTM International.

Ball, H. O. (1994). On the psychological foundations of readiness for professional work. In I. A. Zyzyun (Ed.). *Psychological and pedagogical problems of professional education* (pp. 48–56) [in Ukrainian].

Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84(2), 191–215.

Bandura, A., & National Inst of Mental Health. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Prentice-Hall, Inc.

Dreyfus, H., & Dreyfus, S. (1988). *Mind over machine* (2nd ed.), 36–51. Free Press.

Dreyfus, S. E., & Dreyfus, H. L. (1980). *A five-stage model of the mental activities involved in directed skill acquisition*. California University, Berkeley, Operations Research Center.

Education Accreditation Committee. (2022, April 2). *Education accreditation standards* (Version 2.06).

Gougler, M., Nelson, R., Handler, M., Krapohl, D., Shaw, P., & Bierman, L. (2011). Meta-analytic survey of criterion accuracy of validated polygraph techniques. *Polygraph*, 40(4), 194–305.

Karamushka, L. M. et al. (2021). *Psychological and organizational determinants of ensuring psychological health of personnel in educational institutions under conditions of social tension*. Viktoriia Kundelska [in Ukrainian].

Melnyk, N. I. (2017). The phenomenon of "professional competence" in Ukrainian and European pedagogical theory: A comparative aspect. *Pedagogical Education: Theory and Practice. Psychology. Pedagogy*, 28, 54–60 [in Ukrainian].

Mississippi Code Annotated. (1972). *Polygraph examiner internship rules and regulations*, §73-29-9. Mississippi Board of Polygraph Examiners.

Ministry of Economy of Ukraine. (2021, October 25). *On approval of Amendment No. 10 to the National Classifier DK 003:2010*. Order No. 810 [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0810930-21#Text>

Ministry of Justice of Ukraine. (2015, March 3). *On approval of the Regulation on the Central Expert Qualification Commission under the Ministry of Justice of Ukraine and certification of forensic experts*. Order No. 301/5 [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#Text>

Motlyakh, O. (2022). Polygraphology. *Osvita Ukrainy* [in Ukrainian].

Motlyakh, O. I., & Shapovalov, V. O. (2022). The essence of polygraph test formats and requirements for their application. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 12(1), 77–86.

National Research Council. (2003). *The polygraph and lie detection*. The National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/10420>

Tsilimak, O. M. (2009). Components of the structure of competencies. *Science and Education: Scientific and Practical Journal of the Southern Scientific Center of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine*, 1–2, 128–134 [in Ukrainian].

U.S. Congress, Office of Technology Assessment. (1983). *Scientific validity of polygraph testing: A research review and evaluation – A technical memorandum (OTA-TM-H-15)*. U.S. Government Printing Office.

Zdebskyi, D. (2023). Use of the polygraph under martial law in Ukraine. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Military and Special Sciences*, 55(3), 28–33 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2023.55.28-33>

Zdebskyi, D. V., & Ismaylov, K. Y. (2024). On the issue of implementing the U.S. legal experience of polygraph use into the legal system of Ukraine. *Legal Journal of Donbas*, 1, 32–38 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2024-86-32-38>

Zubovskiy, D. S. (2017). The experience of Japan in conducting psychophysiological studies using the polygraph. *Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, 2(103), 355–366 [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 19.06.25

Прорецензовано / Revised: 25.06.25

Схвалено до друку / Accepted: 07.07.25

Lyudmyla SNIHUR, DSc (Psychol.), Prof.
ORCID ID 0000-0003-4759-5171
Military Academy (Odesa), Odesa, Ukraine

Dmytro ZDEBSKYI, Lecturer
ORCID ID 0009-0004-5279-1024
Odesa State University of Internal Affairs, Odesa, Ukraine

FORMATION OF THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF POLYGRAPH EXAMINERS IN THE SECURITY AND DEFENSE SECTOR OF UKRAINE IN ACCORDANCE WITH INTERNATIONAL STANDARDS OF PRACTICE

Background. This article addresses the development of professional competence of polygraph examiners in Ukraine's security and defense sector in accordance with international practice standards. The process of polygraph examiner training is examined, with emphasis on the importance of applying valid polygraph research methodologies and quality control as key factors of professionalization, along with the integration of international experience to improve the accuracy and effectiveness of polygraph examinations.

Methods. The study employed a comprehensive set of methods, including theoretical analysis of regulatory legal acts and scientific sources; the concrete-historical method to investigate the dynamics of polygraph examiner training; generalization of foreign experience, particularly the practices of the American Polygraph Association; and empirical approaches to assess professional competence in accordance with international standards.

Results. Based on the research, a model for developing the professional competence of polygraph examiners was formulated, grounded in international standards (ASTM, APA), the national classifier of professions (Amendment No. 10 to DK 003:2010), the Dreyfus model, and Albert Bandura's self-efficacy theory. Five competence levels were identified: novice, beginner, competent, experienced, and expert, each characterized by criteria such as education, experience, number of field examinations, self-efficacy, and professional autonomy. The proposed tables enable a qualitative assessment of professional development and planning for qualification improvement.

Conclusions. The professional competence of polygraph examiners is crucial for the effectiveness of Ukraine's security sector. Its formation is based on theoretical and practical training, professional experience, adherence to valid methodologies, and quality control. The proposed competency model by levels (from novice to expert) adapts the Dreyfus model and international standards (ASTM, APA). It enables the standardization of certification, professional development, and qualification enhancement. The establishment of a National Polygraph School will ensure systematic training and quality of polygraph examinations under conditions of military threats.

Keywords: professional competence, competence formation, polygraph examiner training, international practice standards, National Polygraph School.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.